

Prof. dr. Adnan VELAGIĆ

Fakultet humanističkih nauka Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru

E-mail: adnan.velagic@unmo.ba

Izvorni naučni rad/Original scientific article

UDK/UDC: 94(497:497.6)"1991" (093)

32:327.2:325:327.8(497.6)"1991"

DOI: <https://doi.org/10.52259/historijskipogledi.2021.4.6.122>

BOSNA I HERCEGOVINA U POLITIČKOJ ORBITI KARADORĐEVA I TIKVEŠA

Apstrakt: *Tokom 80-ih godina XX stoljeća socijalističku Jugoslaviju su pogađali različiti društveni problemi, koji su rastakali krhko tkivo Titovog državno-političkog naslijeđa. Početkom 90-ih godina, kada je započela nezadrživa faza disolucije ove zemlje, na površinu su isplivale nacional-šoviniističke pretenzije riješene da u periodu općeg poremećaja realiziraju svoje stare velikodržavne ambicije. Iako je u tom vrtlogu društvenih previranja metod vojničke sile korišten kao dominirajući i neizostavni faktor, ipak su zakulisni politički dogovori vrlo često bili mnogo učinkovitiji u realizaciji određenih ciljeva. Nekada vođeni javno, a nekada tajno, ovakvi pregovori su najčešće bili tipičan izraz velikonacionalnih aspiracija. U tom kontekstu se mogu posmatrati zasigurno jedni od najpoznatijih separatnih pregovora 90-ih godina na tlu raspadajuće Jugoslavije, vođenih između Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana. Iako do danas ovi razgovori nisu objavljeni, brojni bliski saradnici srbijanskog i hrvatskog predsjednika, ali i sudionici različitih političkih sesija vrlo jasno ukazuju na prisustvo visokog stepena njihove međusobne saglasnosti oko podjele teritorija Bosne i Hercegovine. U ovom radu autor je nastojao da kroz izjave Tuđmana i Miloševića, te obraćanja njihovih bliskih saradnika i sudionika u brojnim političkim razgovorima osvjetli separatna srpsko-hrvatska nastojanja da podjele teritorij Bosne i Hercegovine.*

Ključne riječi: *Bosna i Hercegovina, Bošnjaci, Franjo Tuđman, Slobodan Milošević, srpsko-hrvatski pregovori, velikonacionalne pretenzije.*

BOSNIA AND HERZEGOVINA IN POLITICAL ORBIT OF KARADJORDJEVO AND TIKVES

Abstract: *During the 1980s, socialist Yugoslavia was hit by various social problems, which disintegrated the fragile tissue of Tito's state-political legacy. In the early 1990s, when the unstoppable phase of dissolution of this*

country began, national-chauvinist pretensions resolved to realize their old great-power ambitions in a period of general disruption surfaced. Although in this whirlwind of social turmoil the method of military force was used as the dominant and indispensable factor, behind the scenes political arrangements were very often much more effective in realizing certain goals. Sometimes conducted in public, and sometimes secretly, such negotiations were most often a typical expression of grand national aspirations. In this context, one can certainly observe one of the most famous separate negotiations in the 1990s on the soil of the disintegrating Yugoslavia, conducted between Slobodan Milošević and Franjo Tuđman. Although these talks have not been published to date, many close associates of the Serbian and Croatian presidents, as well as participants in various political sessions, clearly indicate the presence of a high degree of their mutual agreement on the division of Bosnia and Herzegovina. In this paper, the author tried to shed light on the separate Serbo-Croatian efforts to divide the territory of Bosnia and Herzegovina through the statements of Tuđman and Milošević, and the speeches of their close associates and participants in numerous political talks.

Key words: *Bosnia and Herzegovina, Bosniaks, Franjo Tuđman, Slobodan Milošević, Serbo-Croatian negotiations, multinational pretensions.*

Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u koncepcijama velikosrpske i velikohrvatske politike 90-ih godina XX stoljeća

Temeljnu postavku velikosrpske i velikohrvatske politike prema Bošnjacima,¹ tokom 90-ih godina XX stoljeća, činila je ideologija nacionalizma i šovinizma. U tim okvirima nedvojbeno se budio stari duh nacionalfašizma iz vremena Drugog svjetskog rata, kada su četnici predvođeni Dražom Mihailovićem nastojali uništiti „sve što je tursko“, a Pavelićevi jurišnici metodom indoktrinacije od Bošnjaka napraviti „cvijeće hrvatskog naroda“. Zajednička matrica ovih dvaju ideologija nalazila se u činjenici da su i velikosrbi i velikohrvati u korijenu potirali nacionalnu samobitnost Bošnjaka. Razlike, koje se mogu primjetiti, odnose se na „rješenje muslimanskog pitanja“. Naime, dok je kod velikosrba prioritetno – ali ne i nužno uvijek, jer su postojale i ideje o bosanskohercegovačkim Muslimanima kao o „najčistijim Srbima“ – trebalo pristupiti uništavanju ili protjerivanju Bošnjaka u Tursku, te na taj način riješiti pitanje „gospodara“ u Bosni i Hercegovini, kod velikohrvata je, zbog evidentne demografske inferiornosti u odnosu na Srbe, predominirala misao o bosanskohercegovačkim Muslimanima kao o „sastavnom dijelu hrvatskog nacionalnog korpusa“.

¹ U radu se pored nacionalnog imena Bošnjaci, koristi i tadašnji zvaničan naziv Muslimani.

U Srbiji je još početkom 80-ih godina srbijanska intelektualna elita započela sa otvorenim inkriminacijom Bošnjaka, optužujući ih da nastoje ostvariti dominaciju u Bosni i Hercegovini. Ubrzo su se u sveopštu antibošnjačku kampanju uključili srbijanski mediji, političari i Srpska pravoslavna crkva. Bošnjacima se spočitavalo apsolutno sve, od toga da su „Turci“ i „kvazinarod koji je izmislio Tito“,² do lažnih optužbi da žele stvoriti islamsku republiku u Bosni i Hercegovini. Naravno, sva ova antibošnjačka i antiislamska kampanja imala je samo jedan cilj – stvoriti preduslove odnosno pronaći razloge, za realizaciju velikosrpskih ambicija prema Bosni i Hercegovini.

S druge strane, Tuđmanova promišljanja o Bosni i Hercegovini i Bošnjacima, od samoga početka, nisu se odmicala od Starčevićeve i kasnije Pavelićeve ideologije o „bosanskohercegovačkim muslimanima kao o sastavnom dijelu hrvatskog nacionalnog korpusa“, odnosno o „muslimanima kao cvijeću hrvatskog naroda“. U nastojanju da dokaže navodno hrvatsko porijeklo Bošnjaka, Tuđman je u jednom intervjuu *La Figarou* izjavio sljedeće:³

Hrvatska je prihvatila, znači, tu zadaću europeizacije bosanskih Muslimana, znači da ona bude jamstvo, da oni postaju sve više sastavni dio europske civilizacije, a ne sredstvo fundamentalizma u Europi. U tom pogledu se poklapaju i strateški interesi Hrvatske s takvim jednim rješenjem, s obzirom na granice, a osim toga povijesna je istina da je većina tih bosanskih Muslimana podrijetlom hrvatska i bila u sastavu hrvatskih država, čak govore, većina njih govori jednim od najhrvatskijih dijalekata, ikavicom.

Slične konstatacije o Bošnjacima Tuđman je ponovio sedmičniku *Globus*, kada je na direktno pitanje novinara: „Jesu li za vas Bošnjaci ili Muslimani, Hrvati?“, kazao sljedeće:⁴

² Prihvatajući velikosrpske ideološke projekte iz XIX i XX stoljeću, *Načertanije* i *Homogena Srbija*, srbijanski nacionalistički intelektualci razvijali su tezu o srpsko-pravoslavnom porijeklu bosanskohercegovačkih Muslimana. Karakterističan primjer toga jeste roman srbijanskog književnika Vuka Draškovića pod nazivom *Nož* (1982), u kojoj je autor nastojao dokazati da sve muslimanske porodice u Bosni i Hercegovini imaju srpsko-pravoslavno porijeklo. Simboličan izraz ovih nastojanja predstavlja scena u kojoj se hodža krsti ispred pravoslavnog krsta. Na osnovu ove knjige srbijanski režiser Miroslav Lekić je 1999. godine napravio istoimeni film. Također, česte su bile pojave da su u to vrijeme velikosrpski nacionalisti na svojim skupovima pjevali šovinističke pjesme, poput: „Muslimani crni vrani, crni su vam došli dani, nema Tita da vas brani“ ili „Ko je drugi mi smo prvi da pijemo turske krvi“.

³ *Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u politici i praksi dr. Franje Tuđmana*, Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo 1998. (dalje: *Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u politici i praksi dr. Franje Tuđmana*). „Europeizacija bosanskih Muslimana, Intervju dr. Franje Tuđmana“ *La Figarou* (citirano prema *Novom listu*), 26. rujan 1995, 50.

⁴ „Europeizacija bosanskih Muslimana, Intervju dr. Franje Tuđmana“ *La Figarou* (citirano prema *Novom listu*), 26. rujan 1995, 50; „Bošnjaci su Hrvati“, *Oslobođenje*, 20. studeni 1996, 54-55.

Moje gledište ostalo je nepromjenjeno: Bošnjaci su najvećim dijelom, oko 80%, bili Hrvati, ali ih je religija naknadno izdvojila iz hrvatskog korpusa (...) Odluka KP o priznavanju Muslimana kao posebne nacije nije bila u hrvatskom interesu, a s tim se čak nisu složili ni Homeini ni Gadafi.

Iz navedene izjave se vidi da je Tuđman, u zauzimanju ovakvog stava prema Bošnjacima, bio rukovođen isključivo hegemonističkim pretenzijama prema Bosni i Hercegovini. Da je to tako svjedoči nam nastavak ovog intervjua, u kojem on, kritikujući hrvatsku inteligenciju iz 1968. godine – koja je prihvatila prijedlog KPJ da Muslimani dobiju nacionalni status – navodi da se to nije smjelo dogoditi „jer su interne prognoze govorele da bi se 80 do 85% dotad neopredjeljenih Muslimana izjasnilo za Hrvate, a samo 10 do 15% za Srbe. Prema tome jasno je da bi granice Hrvatske (podvukao A.V.), kakve su, bile ojačane da nije donesena ta za Hrvatsku strateški nepovoljna odluka. Grgo Gamulin može vam biti svjedok da sam tako istupio 1968. u Matici Hrvatskoj.“⁵

„Kada se Srbi i Hrvati slože u škare“ ili kako podebljati „perec“

Početak 1991. godine, kada je Jugoslavija ulazila u završnu fazu svoga raspada, tri republike – Slovenija, Hrvatska i Bosna i Hercegovina – su se suočile sa mogućnošću otvorene agresije iz Srbije. Ipak, nespremnost Sovjetskog Saveza da pomogne velikosrpske planove i određena neslaganja sa vrhom JNA odgodili su tu mogućnost za izvjesno vrijeme, te naveli Slobodana Miloševića da stupi u kontakt sa Franjom Tuđmanom i započne pregovore o „mirnom srpsko-hrvatskom razlazu“.⁶ Iako su njihovi stavovi oko budućnosti Jugoslavije bili dijametralno suprotni, ova dvojica nacionalnih lidera su načelnu saglasnost pronašla u pogledu Bosne i Hercegovine. Naime, obojica su zastupali mišljenje da je „Bosna i Hercegovina Titova umjetna tvorevina i da kao takva ne može opstati“.⁷ U toku tajnih razgovora u Karadorđevu 26. marta

⁵ „Bošnjaci su Hrvati“, *Oslobođenje*, 20. studeni 1996, 54.

⁶ Adnan Velagić, *Dok su gorjele buktinje*, Mostar 2020, 284. (dalje: A. Velagić, *Dok su buktinje gorjele*).

⁷ Sporazum Milošević-Tuđman uveliko podsjeća na raniji, manje poznati, sporazum Stojadinović-Pavelić, koji je potpisan 1954. godine u Buenos Airesu. Prema dogovoru između Milana Stojadinovića i Ante Pavelića, predviđena je podjela Jugoslavije na tri države: Sloveniju, Hrvatsku i Srbiju, uz podjelu Bosne i Hercegovine na srpski i hrvatski dio. Granična linija između planirane srpske i hrvatske države išla je skoro sredinom Bosne i Hercegovine i to: rijekom Savom do ušća Bosne, te dalje rijekom Bosnom preko planinskih vrhova do početka donjeg toka rijeke Neretve, i dalje rijekom Neretvom do njenog ušća u Jadransko more. Na ovaj način Bosanska Krajina je trebalo da pripadne Hrvatskoj, dok bi najveći dijelovi centralne i istočne Bosnom, te istočne Hercegovine i južne Dalmacije pripali Srbiji. Sporazum je predviđao i preseljavanje stanovništva – Srba u Srbiju i Hrvata i Bošnjaka u Hrvatsku. Jedina sporna tačka

1991. godine Milošević i Tuđman su – kako navode brojni relevantni političari iz toga vremena – dogovorili podjelu Bosne i Hercegovine. Prema svjedočenjima Hrvoja Šarinića (Tuđmanov opunomoćenik za pregovore sa Miloševićem) – a što su posvjedočili Ante Marković, Stjepan Mesić, Kiro Gligorov i akademik Dušan Bilandžić (član tzv. ekspertne komisije za razgraničenje) – Tuđman se zalagao da ta podjela ide granicom nekadašnje Banovine Hrvatske, sa čim se Milošević načelno složio.⁸ Ovu konstataciju Tuđman je potvrdio kasnije, kada je na 7. sjednici Vrhovnog državnog vijeća Republike Hrvatske, 8. juna 1991. godine, kazao sljedeće:⁹

Razgraničenje u Bosni i Hercegovini ćemo napraviti zbog toga što to odgovara Srbiji i Hrvatskoj podjednako, a muslimanska komponenta zapravo i nema drugog izlaza osim da prihvati to rješenje.



Prilog 1. Milošević i Tuđman u Karađorđevu 26. 3. 1991. godine.

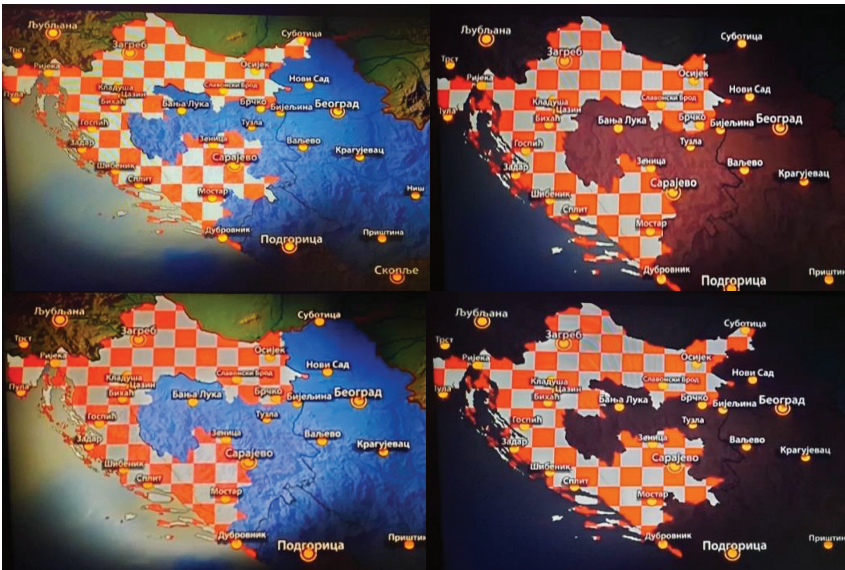
bio je grad Dubrovnik. Dok je Pavelić predlagao plebiscit naroda ili samostalni Dubrovnik, Stojadinović je smatrao da je Dubrovnik srpski grad. Za ovaj ustupak bio je spreman Hrvatskoj prepustiti Banja Luku.

⁸ Opširnije u: Hrvoje Šarinić, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem*, Zagreb 1999, 942-944. Hrvoje Šarinić navodi da su se Milošević i Tuđman tokom ratnih godina sreli 48 puta, a da su u Karađorđevu i Tikvešu konkretizirali podjelu Bosne i Hercegovine. Također, on navodi da se kao specijalni izaslanik Franje Tuđmana sa Miloševićem tajno sastao 11 puta u Beogradu.

⁹ Jerko Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992*, Slavonski Brod 2009, 55. (dalje: J. Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini*).

U cilju realizacije postignute načelne saglasnosti oko podjele Bosne i Hercegovine, Tuđman i Milošević su nedugo poslije sastanka u Karađorđevu, formirali četveročlane ekspertne komisije, sastavljene od univerzitetskih profesora prava i historije. Njihov zadatak je bio da postignu dogovor oko teritorijalnog razgraničenja između Srbije i Hrvatske u Bosni i Hercegovini. Predsjednik srbijanske komisije bila je prof. dr. Smilja Avramov, dok je hrvatsku komisiju predvodio prof. dr. Dušan Bilandžić.

Komisije su se u tajnosti sastale tri puta tokom mjeseca aprila i to u Tikvešu, Beogradu i Zagrebu. Na samom početku problematizirana je startna pozicija Srbije i Hrvatske, oko pitanja njihovog razgraničenja u Bosni i Hercegovini. Naime, dok je hrvatska Komisija zahtjevala da početak razgovora oko ovog pitanja krene od tzv. avnojevskih granica, srbijanska Komisija je smatrala da AVNOJ treba zanemariti i da startna pozicija za otvaranje razgovora oko srbijansko-hrvatskog razgraničenja treba da bude 1918. godina, odnosno vrijeme prije socijalističke revolucije (*Status quo ante bellum*). Iako je na posljednjem sastanku u Zagrebu načelno usaglašeno da se granice mogu kreirati i prema dogovoru Cvetković-Maček (Banovina Hrvatska) – što su čini se podržali i Tuđman i Milošević – to se ipak nije desilo. Razloga je bilo više, a najznačajniji je zasigurno evidentna demografska promjena koja se desila na



Prilog 2. Neki prijedlozi ekspertnih timova oko srpsko-hrvatskog razgraničenja u Bosni i Hercegovini.

terenu od 1939. do 1991. godine, što se ponajviše odnosilo u pogledu povećanja muslimanskog stanovništva. Ova činjenica pokolebala je velikosrpske i velikohrvatske političke konstruktore i stvorila nedoumice oko kreiranja granice razgraničenja. Na kraju su i jedna i druga strana odbacile mogućnost da

sporazum Cvetković-Maček postane polazno ishodište daljih razgovora. Uvidjevši da komisije neće postići saglasnost, Tuđman i Milošević su njihov rad je zaustavili i nastavili svoje tajne separatne pregovore.

Razgovore između Tuđmana i Miloševića, oko podijele međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine, pomno je pratio predsjednik predsjedništva Jugoslavije (od juna do oktobra 1991) i visokopozicionirani dužnosnik Republike Hrvatske Stjepan Mesić. U dokumentarnom serijalu pod nazivom „Dogovoreni rat (prvi dio)“ on navodi da je prilikom povratka hrvatske delegacije u Zagreb Tuđman slavodobno izjavio da mu je Milošević ponudio Hrvatsku u granicama Banovine Hrvatske „plus Cazin, Kladušu i Bihać“, odnosno kako je Milošević rekao „Tursku Hrvatsku“. Mesić ga je potom upitao:¹⁰

A Alija? Vidim ovdje se dijeli Bosna, ali niko ne pita bosansku stranu.

Na to mu je Tuđman odgovorio sljedeće:

Znaš Stipe, kada se Srbi i Hrvati slože u škare, svi drugi onda manje su važni.

Zagovarajući granice Banovine Hrvatske Tuđman je često govorio „kako je Bosna povijesni apsurd, koja rezultira od turskih osvajanja u XV stoljeću“ i „da bi bilo dobro ovaj perec dole na jugu podebljati (termin „perec“ Tuđman je metaforički upotrijebio za geografski oblik Hrvatske, op. a.)“.¹¹

Da su dogovori između zvaničnika Srbije i Hrvatske imali hegemonističke pretenzije prema teritoriju Republike Bosne i Hercegovine svjedoči i intervju sa Žarkom Domljanom, predsjednikom Sabora Republike Hrvatske, koji je obavila dopisnica *Finacial Timesa* Judy Dempsey u Zagrebu. U njemu je Domljan vrlo decidno kazao sljedeće:¹²

Između gospode Franje Tuđmana, hrvatskog predsjednika, i Slobodana Miloševića, predsjednika Srbije, održana su već dva sastanka (...) Bilo kakvo prekranje granica treba biti izvedeno u skladu sa zajednički dogovorenim sporazumom između Srbije i Hrvatske, ali bez sile (...) Sporazum bi dopustio Hrvatima da stvore njihovu vlastitu državu, a Srbima da stvore njihovu (...) Prava

¹⁰ You Tube, Dokumentarni serijal *Dogovoreni rat (prvi dio)*, Stjepana Mesića, od 26 min. i 59 sek. do 27 min. i 42 sek. (dalje: *Dogovoreni rat*). O Miloševićevoj ponudi Tuđmanu da Hrvatska dobije Krajinu sa Cazinom, Kladušom i Bihaćem svjedoči i Stjepan Kljuić, koji navodi da mu je Tuđman to kazao u toku njegovih razgovora sa Miloševićem. Zanimljivo je bio odgovor Kljuićev, koji je kazao Tuđmanu da to ništa ne znači, jer „Krajina nije ni vaša ni Miloševićeva. To je isto kao kada bih ja predsjedniče vama poklonio Sardiniju“.

¹¹ You Tube, Dokumentarni serijal *Dogovoreni rat (drugi dio)*, Hrvoje Šarinić, od 5 min. i 5 sek. do 5 min. 26. sek.

¹² *Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u politici i praksi Dr. Franje Tuđmana*, Srbi i Hrvati u tajnim graničnim pregovorima, *Finacial Times*, 10. juli 1991, 31-32.

Muslimana će biti poštovana. Možda bi oni mogli imati svoju autonomnu državu.

Dva dana nakon ovog intervjua novinar Tim Judah je za *The Times* napisao Izvještaj u kojem je konstatirao da je „dr. Tuđman na televiziji, na početku ove sedmice kazao: Ukoliko zahtjev Srbije da svi Srbi žive u jednoj državi bude ostvaren, onda niko ne može osporiti ista prava Hrvatima“.¹³ Isti novinar je sutradan u *The Timesu* zabilježio sljedeće:¹⁴

Podjela Bosne i Hercegovine je najbolje rješenje za jugoslovensku krizu, prema dr. Franji Tuđmanu, hrvatskom predsjedniku. Dr. Tuđman je rekao da se suglasio sa Slobodanom Miloševićem, liderom Srbije, da je najveći problem vezan za mirno rješenje demarkaciona linija između Hrvatske i Srbije. Upitan da li to znači formiranje muslimanske države, dr. Franjo Tuđman je odgovorio: „Na neki način da“.

Nepouzdana saveznik

Iako su u početku svi akteri više ili manje zanemarivali muslimanski faktor u Bosni i Hercegovini, računajući da je Tuđmanova maxima o „slaganju srpsko-hrvatskih škara“ primjenjiva u praksi, pokazat će se da je upravo to pitanje ključni problem u postizanju srpsko-hrvatskog dogovora. Naime, nakon razgovora u Tikvešu 15. aprila 1991. godine Milošević i Tuđman su bili manje optimistični u pogledu iznalaženja jednostavnog rješenja. O tome svjedoči i Hrvoje Šarinić, koji je bio u pratnji hrvatskog predsjednika, navodeći da su se Milošević i Tuđman očito suočili sa pitanjem pozicije najbrojnijeg naroda u Bosni i Hercegovini. Prema Šarinićevom svjedočenju postojala je evidentna bojazan obojice predsjednika da će Muslimani, kao najbrojniji narod, u slučaju da se nastave planovi oko podjele, započeti proces stvaranja unitarne države i majorizirati Srbe i Hrvate u Bosni i Hercegovini.

¹³ *Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u politici i praksi Dr. Franje Tuđmana*, Srbi i Hrvati u tajnim graničnim pregovorima, *Finacial Times*, 10. juli 1991, 31-32; „Tajno je razmatrano stvaranje islamske države između dvije jake i rivalske nacije“, *The Times*, 12. juli 1991, 33.

¹⁴ *Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u politici i praksi Dr. Franje Tuđmana*, Srbi i Hrvati u tajnim graničnim pregovorima, *Finacial Times*, 10. juli 1991, 31-32; „Tuđman se suglasio sa Miloševićem o podjeli Bosne i Hercegovine“, *The Times*, 13. juli 1991, 34-35.



Prilog 3. Milošević i Tuđman u Tikvešu 15. 4. 1991.

Ova mogućnost utjecala je na Tuđmana koji je otvoreno počeo da iskazuje bojazan u pogledu mogućeg stvaranja srpsko-muslimanskog saveza, ukoliko bi Muslimani odlučili da ostanu u Jugoslaviji. Kalkulišući sa tom mogućnošću on je smatrao da bi jedan takav razvoj događaja otvorio pitanje „onog dijela hrvatskog naroda koji živi izvan Republike Hrvatske“. Da je sa ovakvim razvojem situacije Tuđman ozbiljno računao svjedoči i njegov sastanak sa predstavnicima hrvatskog naroda iz Bosne i Hercegovine, na kojem je rečeno sljedeće:¹⁵

Predstavnici naselja i općina pitaju što čekamo kad Srbija preko SDS zapravo već isključuje sve dijelove, sva srpska područja ispod vlasti bosanskohercegovačke vlade. Pitali su mogu li i oni ići na proglašenje priključenja Hrvatskoj. Tuđman kaže da im je odgovorio da je Hrvatska za cjelovitost Bosne i Hercegovine, ali ako ona bude dovedena u pitanje mi nećemo ostati gluhi na onaj dio hrvatskog naroda koji je tamo desetljećima izložen ne samo šikaniranju, nego i denacionalizaciji i sve otvorenijem etničkom slabljenju.

¹⁵ *Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u politici i praksi Dr. Franje Tuđmana*, Srbi i Hrvati u tajnim graničnim pregovorima, *Finacial Times*, 10. juli 1991, 31-32; „Bosna i Hercegovina i srpska politika“, *Oslobođenje*, 2. august 1991, 38-39.

Na bojazan od eventualnog muslimansko-srpskog dogovora Tuđmana je ponukao izrazito ambivalentan stav njegovog sagovornika sa srpske strane, Slobodana Miloševića. Naime, Milošević se uistinu pokazao kao nepouzdan saveznik, jer je sa Tuđmanom dogovarao podjelu Bosne i Hercegovine, a potajno na drugoj strani zahtijevao od Radovana Karadžića da prekine akcije na podjeli Bosne i Hercegovine sugerišući mu da „vaš stav (Karadžićev, op. a) treba da bude da ste protiv cijepanja i da tražite da ostane Bosna u Jugoslaviji“.¹⁶ U prilog tome stoje i činjenice vezane za junijski sastanak između Miloševića, Tuđmana i Izetbegovića. Iako je Tuđman mislio da će se na ovom sastanku razgovarati na tragu dogovora iz Karadžića i pred Izetbegovićem aktuelizirati pitanje podjelu Bosne i Hercegovine, to se nije desilo. Razlog tome je izmjenjeni stav Miloševića, koji se neposredno pred razgovore sa Tuđmanom i Izetbegovićem, tajno sastao sa Dobricom Ćosićem, Borisavom Jovićem i Radovanom Karadžićem, u Beogradu 11. juna 1991. godine, i dogovorio da „mi (misli na srpsku stranu, op. a) želimo očuvanje Jugoslavije, u okviru toga i Bosne i Hercegovine, ne želimo ničiju podjelu, niti veliku Srbiju, ali nećemo da se srpski narod silom izvodi iz Jugoslavije“.¹⁷ To je bio potpuni zaokret srbijanske politike i faktičko odustajanje od načelnog sporazuma iz Karadžića.¹⁸ Za realizaciju ovakvog plana presudna je bila podrška Bošnjaka. S tim u vezi, Milošević je vodio razgovore sa Adilom Zulfikarpašićem, liderom Muslimanske bošnjačke organizacije (MBO), koji je zagovarao sporazum sa Srbima „jer Muslimani i Srbi žive izmješani na najvećem dijelu bosanskohercegovačke teritorije“, pa bi se eventualni sukob „najpogubnije odrazio upravo na ova dva naroda“.¹⁹ Međutim, vodeća politička stranka bošnjačkog naroda SDA nije prihvatila ostanak Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji, nego je isključivo forsirala opciju samostalne i suverene države. O tome svjedoči i nastavak navedenog teksta iz lista *Oslobođenje*, od 2. augusta 1991. godine, u kojem Tuđman priznaje da mu je od „glavne muslimanske organizacije poručeno da je Izetbegović odbio potpisati već pripremljeni sporazum između Srbije i Muslimana“.

No, i pored toga on je nastavio da radi na realizaciji planova o podjeli Bosne i Hercegovine. U tom cilju se 8. januara 1992. godine sastao sa srpskim i hrvatskim članom bosanskohercegovačkog predsjedništva Nikolom Koljevićem i Franjom Borasom i razgovarao o razgraničavanju srpske i hrvatske interesne

¹⁶ Opširnije u: Robert J. Donia, *Radovan Karadžić – uzroci, postanak i uspon genocida u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 2016, 84. (dalje: R. J. Donia, *Radovan Karadžić*).

¹⁷ Borisav Jović, *Posljednji dani SFRJ*, drugo izdanje, Kragujevac 1996, 337.

¹⁸ Politici podjele Bosne i Hercegovine Milošević se vratio kasnije, kada je uvidio da – nakon izlaska Slovenije, Hrvatske i vrlo izvjesno Makedonije iz Jugoslavije – bošnjačka strana ne prihvata ostanak Bosne i Hercegovine u tzv. Krnjoj Jugoslaviji (sa Srbijom i Crnom Gorom). Na takvu državnu zajednicu je većina bošnjačkih političkih, vjerskih i intelektualnih autoriteta gledala kao na „Veliku Srbiju“, u kojoj bi bošnjački narod bio bio izložen potpunoj diskriminaciji.

¹⁹ Radilo se o tzv. Beogradskoj inicijativi, koja nije prihvaćena od većine Bošnjaka. Opširnije u: R. J. Donia, *Radovan Karadžić*, 85.

sfere u Bosni i Hercegovini.²⁰ Ovakva stanovišta Franje Tuđmana imala su presudan utjecaj da Republika Hrvatska, 1993. godine, započne agresiju na međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu. Tako se od 1993. godine Republika Bosna i Hercegovina našla u „klještim“ dva hegemonistička projekta – velikosrpskog i velikohrvatskog. Svoj izraz ove velikodržavne pretenzije našle su u formiranju tzv. srpskih i hrvatskih autonomnih oblasti. To je bio uvod u formiranje srpsko-hrvatskih paradržavnih tvorevina – Republike srpskog naroda u Bosni i Hercegovini i Hrvatske republike Herceg-Bosne – na teritoriji međunarodno priznate Republike Bosne i Hercegovine.²¹ Tadašnji predsjednik Republike Slovenije Milan Kučan je na eklatantan način pojasnio zašto on razlikuje rat u Bosni i Hercegovini od ostalih ratova u Jugoslaviji, konstatirajući da se „nije vodio rat u Bosni Hercegovini nego protiv Bosne i Hercegovine“.²² Upravo zbog toga ovaj rat nije bio građanski rat, nego agresija na međunarodno priznatu i suverenu državu.

Zaključak

Dosadašnja historiografija nije na adekvatan način tretirala pitanje razgovora između Slobodana Miloševića i Franje Tuđmana. Razlog tome jeste činjenica da ovi razgovori nikada nisu objavljeni. Čak šta više, ne zna se da li su uopšte i zabilježeni. Zbog toga se naučno razmatranje ove problematike može izučavati jedino kroz iskaze i svjedočenja raznih političkih aktera, koji su sudjelovali u političkim pregovorima 90-ih godina XX stoljeća. No, ovo pitanje je prevažno ne samo sa aspekta proučavanja moderne historije Bosne i Hercegovine nego i u kontekstu naučno dokazivog, kojim se potvrđuje uzročno-posljedična veza dugog kontinuiteta. Paradigm razgovora između Tuđmana i Miloševića pronaći ćemo u sporazumu Cvetković-Maček 1939. ili pak sporazumu Stojadinović-Pavelić 1954. godine. Zajednička matrica ovih separatnih srpsko-hrvatskih pregovora jeste činjenica da je uvijek polazno ishodište bilo negiranje Bosne i Hercegovine – ne samo kao države, nego i kao administrativno-teritorijalnog pojma – i nacionalizacija Bošnjaka. Iako je prema načelnom sporazumu Tuđman-Milošević u Karadorđevu bilo predviđeno stvaranje „muslimanske državice“ to apsolutno ništa ne mijenja na stvari, jer je svima – ne samo u Jugoslaviji nego i izvan nje – bilo jasno da jedna takva „državica“ nikada ne bi mogla zaživjeti kao stvarni državno-politički organizam u Evropi. Stoga se podrazumjeva opravdanim stav bošnjačke politike toga doba da odbaci različite političke mantre o priklanjanju Bošnjaka Miloševiću i „Krnjoj Jugoslaviji“ ili o stvaranju zasebne „muslimanske državice“, kao

²⁰ J. Zovak, *Rat u Bosanskoj Posavini*, 58.

²¹ Opširnije u: A. Velagić, *Dok su buktinje gorjele*, 288-300.

²² *Dogovoreni rat (prvi dio)*, Milan Kučan, od 47 min i 8 sek do 47 min i 30 sek.

ostatka ostataka nastalih nakon eventualnog srpsko-hrvatskog dogovora o podjeli Bosne i Hercegovine.

Summary

Historiography so far has not adequately addressed the issue of the conversation between Slobodan Milošević and Franjo Tuđman. The reason for this is the fact that these conversations were never published. What's more, it is not known whether they were recorded at all. Therefore, the scientific consideration of this issue can be studied only through the testimonies of various political actors, who participated in the political negotiations during the 90s of the XX century. However, this question is important not only from the aspect of studying the modern history of Bosnia and Herzegovina, but also in the context of scientifically provable, which confirms the cause-and-effect relationship of long continuity. We will find the paradigm of the conversation between Tuđman and Milošević in the Cvetković-Mček agreement in 1939 or the Stojadinović-Pavelić agreement in 1954. The common matrix of these separate Serbo-Croat negotiations is the fact that the starting point has always been the denial of Bosnia and Herzegovina - not only as a state, but also as an administrative-territorial concept - and the nationalization of Bosniaks. Although, according to the Tuđman-Milošević agreement in principle, the creation of a "Muslim state" was envisaged in Karadžić, this does not change anything, because it was clear to everyone - not only in Yugoslavia but also abroad - that such a "state" could never to come to life as a real state-political organism in Europe. Therefore, the position of Bosniak politics of that time is justified to reject various political mantras about the adherence of Bosniaks to Milošević and "Partial Yugoslavia" or about the creation of a separate "Muslim state", as the remnants of the possible Serbo-Croat agreement on the partition of Bosnia and Herzegovina.

BIBLIOGRAFIJA/BIBLIOGRAPHY

Knjige/Books:

1. *Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u politici i praksi dr. Franje Tuđmana*, Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo 1998.
2. Donia Robert J, *Radovan Karadžić – uzroci, postanak i uspon genocida u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 2016.
3. Jović Borisav, *Posljednji dani SFRJ*, drugo izdanje, Kragujevac 1996.
4. Šarinić Hrvoje, *Svi moji tajni pregovori sa Slobodanom Miloševićem*, Zagreb 1999.
5. Velagić Adnan, *Dok su gorjele buktinje*, Mostar 2020.

6. Zovak Jerko, *Rat u Bosanskoj Posavini 1992*, Slavonski Brod 2009.

Novine/Newspapers:

1. „Europeizacija bosanskih Muslimana, Intervju dr. Franje Tuđmana“ *La Figarou* (citirano prema *Novom listu*), 26. rujan 1995.
2. *Bosna i Hercegovina i Bošnjaci u politici i praksi Dr. Franje Tuđmana*, Srbi i Hrvati u tajnim graničnim pregovorima, *Finacial Times*, 10. juli 1991.
3. „Tajno je razmatrano stvaranje islamske države između dvije jake i rivalske nacije“, *The Times*, 12. juli 1991.
4. „Bošnjaci su Hrvati“, *Oslobođenje*, 20. studeni 1996.
5. „Bosna i Hercegovina i srpska politika“, *Oslobođenje*, 2. august 1991.

Internet:

1. You Tube, Dokumentarni serijal *Dogovoreni rat (drugi dio)*, Hrvoje Šarinić, od 5 min. i 5 sek. do 5 min. 26. sek.
2. You Tube, Dokumentarni serijal *Dogovoreni rat (prvi dio)*, Milan Kučan, od 47 min i 8 sek do 47 min i 30 sek.
3. You Tube, Dokumentarni serijal *Dogovoreni rat (prvi dio)*, Stjepana Mesića, od 26 min. i 59 sek. do 27 min. i 42 sek.